

„zoover deze ook op mijn werk toepasselijk is, hier in korte woorden „zal aanhalen”.

Dan volgt het verhaal van het bezoek aan HIPPOCRATES aan DEMOCRITUS, en REGNERUS DE GRAAF besluit deze „oratio pro domo” met de verzuchting: „O, als die grootste aller geneesheeren, HIPPOCRATES, uit den doode kon verrijzen, dan zou hij hen, die mij om „mijn zorgvuldig onderzoek van het pancreassap bespotten, niet „minder veroordeelen, dan hen, die DEMOCRITUS om zijn nauwkeurig onderzoek van de lever voor gek hielden”.

Inderdaad, overeenkomst is er, en die overeenkomst treft des te meer, wanneer men bedenkt, dat een tijdsruimte van ruim 2000 jaren de beide gebeurtenissen van elkaar scheidt. DEMOCRITUS leefde ongeveer 400 jaren vóór Christus, DE GRAAF in de 17de eeuw. De eene werd volgens de legende bij zijn volk in eere hersteld door een geneeskundige verklaring van HIPPOCRATES, waarop de andere zich na 20 eeuwen nog beroept. Zoo groot is de invloed van HIPPOCRATES geweest!

December 1925.

BESPREKINGEN.

EDGAR GOLDSCHMID, *Entwicklung und Bibliographie der pathologisch-anatomischen Abbildung*. Mit 44 Lichtdrucktafeln, davon 28 farbig. Verlag KARL W. HIERSEMANN. Leipzig. 1925. Prijs 150 Mark.

GOLDSCHMID's doel is het geweest, een plaatwerk samen te stellen voor onderwijsinrichtingen waar de oorspronkelijke werken ontbreken. Hij koos zich als voorbeeld CHOULANT's, *Die Geschichte der anatomischen Abbildung*, een werk dat onlangs in een nieuw kleed weder verscheen. Het nieuwe werk wil zijn een bibliographie der geïllustreerde anatomisch-pathologische literatuur, een kunstgeschiedenis der geneeskundige afbeelding, een geschiedenis der geneeskunde, een handboek voor huisarts en heelkundige en last not least een leidraad voor ouden en nieuwen boekhandel.

Het bibliographisch materiaal, dat ongeveer 700 werken omvat, verdeelt hij in de volgende vijf groepen:

- I. 1450—1732. Chirurgie en vroegere anatomie.
- II. 1733—1792. Bloeitijdperk der anatomie.
- III. 1793—1829. Opkomst der eigenlijke pathologische anatomie.
- IV. 1830—1865. De epigonen.
- V. 1867—1925. De moderne handboeken en atlassen.

Hij heeft zich strikt beperkt tot de pathologische anatomie en verwijst voor de ontleedkunde naar CHOULANT, voor de verloskunde naar WEINDLER en MÜLLERHEIM, voor de monstra naar HOLLÄNDER en voor de pathologische anatomie in handschriften naar SUDHOFF en bovendien naar de algemeene werken van RICHER en HOLLÄNDER.

Zooals bekend is, was vroeger de normale ontleedkunde de tweelingzuster van de pathologische anatomie en eerst langzamerhand nam zij een eigen plaats in. De mijlpalen op haar ontwikkelingsgang dragen de jaartallen 1793 en 1829. In 1793 verscheen

SANDIFORTS „*Museum anatomicum*”, in 1829 werd het meest bekende en beroemde van alle werken op dit gebied, CRUVEILHIER's „*Anatomie pathologique du corps humain*” uitgegeven.

De scheiding der eerste twee groepen is ietwat gekunsteld; de eerste groep zou gekenmerkt zijn door de houtsnede, de tweede door de kopersnede. Zij is bovendien niet juist, want reeds in den aanvang van de 17de eeuw was de kopersnede de meest gezochte weergevingwijze voor heelkundige en ontleedkundige afbeeldingen.

De beschrijving der verschillende werken werd geheel gedaan in den geest van CHOULANT. Zooals de schrijver zelf zegt, zijn er tal van boeken overgeslagen. Het is te betreuren, dat hij niet getracht heeft het verband op te sporen, dat verschillende afbeeldingen vertoonen, zij het gewoon, zij het in spiegelbeeld.

Dan moet mij de opmerking van het hart, dat hij niet de minste poging heeft gedaan om buiten de boekillustraties om te zoeken naar oorspronkelijke teekeningen, schilderijen en pathologisch-anatomische voorwerpen van bijzonder belang. De Leidsche Universiteit bijv. is de gelukkige bezitster van tal van belangwekkende teekeningen en schilderijen uit den tijd van ALBINUS, SANDIFORT en BONN en van een gekleurde tekening van een lijk met menigvuldige abscessen uit de verzameling van WEPFER. Het komt mij voor, dat ook andere hoogeschoolen hiervan niet verstoken zijn. Dan voel ik het als een leemte, dat de Oostersche, met name Chineesche en Japansche afbeeldingen geheel niet behandeld zijn; vooral de Japanner heeft bijv. in zijn houtsneden herhaaldelijk ziektekundige voorstellingen gegeven, op welke indertijd door KLEIWEG DE ZWAAN geweest is. (Ik zelf bezit een afbeelding, voorstellende oude courtisanen, waarvan de meeste met een zadeldneus, van de hand van KUNIYOSKI omstreeks 1820). Ook de kropgezwollen, op welke onlangs dogr VAN LEERSUM geweest werd, mist men noode.

Aan het eind van het werk vindt men een reeks van 44 afbeeldingen, die over het algemeen voortreffelijk zijn. Toch moet men deze niet naast de oorspronkelijke leggen, want dan krijgt men het gevoel, dat men ervaart bij ieder nagemaaakt voorwerp uit het verleden. Reproducties naar de kleurdrukken van onzen landgenoot BLEULAND (1756—1836) mist men, hoewel de schrijver er van zegt: „Aussergewöhnlich für ihre Zeit und originell in Technik, Zeichnung und Farbe gehören diese Abbildungen zu den interessantesten, welche uns zu Gesicht gekommen sind”.

Het werk is gevat in een band, die Fransch aandoet.

Summa summarum hebben wij te doen met een boek, dat schatten van gegevens bevat voor hem, die een weg zoekt door de ziektekundige literatuur. Zes registers betreffende de schrijvers, de kunstenaars, de uitgevers en drukkers, ziekteafbeeldingen enz. vergemakkelijken het zoeken zeer. Het is een van die uitgaven, die voor tientallen van jaren een standaardwerk blijven en die nimmer verouderen.

F. M. G. DE FEYFER.